

Mitä rahapelaaminen kertoo suomalaisten historiasta?

■ Riitta Matilainen

Rahapelaaminen on kiinnostava historiantutkimuksen aihe. Viimeisen sadan vuoden aikana rahapelaaminen on muuttanut muotoaan salatusta ja paheksutusta, huonosta tai jopa synnillisestä käytöksestä hyväksytyksi ja normaaliksi osaksi suomalaista elämänmenoa ja suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusta.

Vaikka rahapelaaminen on jo itsessään erittäin mielenkiintoinen, tärkeä ja toistaiseksi ainakin historiantutkimuksessa vähälle huomiolle jäänyt aihe, rahapelaaminen ja siihen liittyvät keskustelut, käytännöt ja asenteet heijastavat myös koko yhteiskunnan kulttuurisia muutoksia.¹ Rahapelaamista tutkittaessa esille nousevat kysymykset muun muassa suomalaisen yhteiskunnan demokratisoitumisesta ja eri yhteiskuntaluokkien välisten raja-aitojen madaltumisesta, naisten ja miesten aseman tasa-arvoistumisesta, suomalaisen kulttuurin synnystä ja kehityksestä, sekulaarisuudesta, vapaa-ajanvieton muutoksista, kaupungistumisesta ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisesta. Luonnolliselta tuntuvan vertailukohteen suomalaiselle rahapelipolitiikalle ja rahapelaajien rahapelasenteille ja -käytännöille tarjoaa suomalainen alkoholipolitiikka.

Artikkelin keskiössä on suomalaisten suhde sekä lailliseen että laittomaan rahapelaamiseen 1900-luvulla.² Raha-automaattiyhdistys (tästä

lähtien RAY), Veikkaus ja Suomen Hippos tytäryhtiönsä Fintoton kautta ovat valtion myöntämien rahapelilupien turvin hallinneet laillista rahapelikenttää Suomessa. Niiden keräämät tuotot on ohjattu urheilun, tieteen, taiteen, kansanterveyden, nuorisotyön ja hevosurheilun hyväksi. Veikkauksella on lupa panna toimeen raha-arpajaisia sekä harjoittaa veikkaus- ja vedonlyöntitoimintaa. RAY:llä on yksinoikeus raha-automaatti-, kasinopeli- ja pelikasinoimintaan. Fintoto Oy on toto- eli hevospelejä pyörittävä yhtiö. Lisäksi Ahvenanmaalla ja ruotsinlaivoilla rahapelaamisen organisoinnista on vastuussa Ålands Penningautomatförening (PAF). Näiden toimijoiden monopoliasemilla on ollut kauaskantoisia vaikutuksia suomalaisten rahapelasenteisiin ja -käytäntöihin. Rahapelaamisen määrittely ei ole mitenkään yksinkertaista. Keräämässäni muistitietoaineistossa (yhdessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa vuosina 2006 ja 2007) muistelijat määrittelivät rahapelaamiseksi myös esimerkiksi kolikonheiton, ketjukirjeet ja pörssipelaamisen.³

Laillistetun rahapelaamisen vaiheita Suomessa

Raha-arpajaisia järjestettiin Ruotsin vallan aikana Suomessa jo 1600- ja 1700-luvulla. Vuonna 1889 säädetyssä rikoslaisissa uhkapelaaminen ja rahapelaaminen kiellettiin. Poikkeuksen muodostivat tavara-arpajaiset, joita sai järjestää luvanvaraisesti. Suomalaiset osallistuivat kuitenkin ulkomaisiin ja etenkin ruotsalaisiin raha-arpajaisiin. 1920-luvulle tultaessa

1 Haluan kiittää Kaisa Huttusta artikkelikäsitelmän erittäin hyödyllisestä kommentoinnista.

2 Rajaon tarkastelun ulkopuolelle peliongelmaiset rahapelaajat. Korostan sitä, että läheskään kaikki rahapelejä pelanneet eivät suinkaan ole kärsineet tai kärsi nykyäänkään rahapelihimosta tai suoranaista addiktiosta. Esimerkiksi vuonna 2007 arvioitiin, että Suomessa on 42 000 peliriippuvaista. Ks. <http://inXfostakes.fi/pelinhaitat/FI/huolipeliongelmistalisaantyy.htm>.

3 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) KRA Muistitietoa kuluttamisesta -keruu 2006 ja 2007. Rahapelaaminen osioon vastasi 26 kirjoittajaa ja tekstejä kertyi 250 sivua.

nämä rahavirrat haluttiin kanavoida kotimaisiin kulttuurikohteisiin, ja vuonna 1926 Kansallisoppperalle ja Kansallisteatterille myönnettiin ensimmäiset toimiluvat raha-arpajaisten järjestämiseksi. ”Arpajaiskuumeen” raivotessa 1930-luvulla arpalipuilla keinoiteltiin ja ”arpatrokareista” kirjoiteltiin lehdistössä. Oman hupinsa kansalaisille tarjosivat myös julkiset arpajaisten toimeenpanotilaisuudet, joihin ihmiset saattoivat tulla eväineen ja käsitöineen odottamaan oman arpalippunsa kohtaloa.⁴

Raviurheilu on nykyään suosittua Suomessa. Monista muista maista poiketen meillä on pitäyditty totossa eikä vedonvälittäjää vastaan pelamista ole harjoitettu. Totalisaattori laillistettiin Suomessa vuonna 1927, mutta heikkojen peliehtojen vuoksi toto ei aluksi saavuttanut suosiota. Totalisaattorilla tarkoitetaan järjestelmää, jossa vedonlyöjä maksaa pelikassaan tietynsuuruisen panoksen. Voittajahevosta veikanneiden kesken jaetaan panosten suhteessa potti, josta on ensin tehty tietyt vähennykset. 1960-luvulla totalisaattorin suosio lähti kasvuun, ja 1970-luvun alussa Suomessa koettiinkin ”toton hulluja vuosia”. Vuonna 1973 hevosjalostuksen ja raviurheilun keskusliitot yhdistyvät Suomen Hippos ry:ksi. Seuraavana vuonna päivänvalon näki suuren menestyksen saavuttanut valtakunnallinen V5-raviveikkaus. 2000-luvun alussa ravipelikenttä oli muutosten kourissa, kun Suomen Hippos yhtiöitti pelitoimintansa. Kesäkuussa 2000 perustettiin Fintoto Oy, jonka tavoitteina on pelivoittojen ja palkintojen maksimointi sekä ravipelaamisen tehokkuuden ja yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden lisääminen.⁵ Veikkaus on vuodesta 1982 lähtien ollut vastuussa V5-pelin organisoinnista.

Suomen suurimmissa kaupungeissa oli jo 1920-luvulla yksityisten liikemiesten omistamia raha-automaatteja. Vuonna 1933 voimaan astunut asetus salli automaattien pidon vain hyväntekeväisyysjärjestöille. Vuonna 1938 perustettu RAY sai yksinoikeuden automaattien pitoon, joita se sai aluksi sijoittaa ainoastaan ensimmäi-

sen luokan ravintoloihin ja hotelleihin. Tuottojen kohentamiseksi vuonna 1946 sallittiin peliautomaattien sijoittaminen kaikkiin ravitsemusliikkeisiin lääninhallituksen harkinnan mukaan. Niinpä 1950-luvun alkupuolelta lähtien automaateilla saattoivat pelata myös maaseudun ihmiset. Vuonna 1969 ruletti rantautui Suomen hienoihin ravintoloihin. Pelimerkin hinta oli 50 penniä ja sillä saatava suurin voitto 15 markkaa. Pienillä voittosummilla haluttiin taata, että suomalaista rulettia ei voitaisi pitää uhkapeleinä. RAY sai myös vuonna 1976 yksinoikeuden erilaisiin ajanvietteautomaatteihin, kuten flippereihin ja biljardeihin. 1970-luvun loppupuolella raha-automaatteja alettiin sijoittaa muun muassa kioskeihin, huoltoasemille, huvipaikoille ja laivoihin. Uudet hedelmäpelimallit ja videopokerit otettiin käyttöön 1980-luvun puolivälissä ja RAY:n tuotto lähti voimakkaaseen kasvuun. Vuodesta 1982 lähtien ravintoloissa saattoi pelata kasinojen korttipelejä, kuten black jackia.⁶ Grand Casino Helsinki perustettiin vuonna 1991.

Oy Tippaustoimisto Ab perustettiin talvisodan jälkeen rahoittamaan suomalaista urheilua. Jo keväällä 1941 yhtiön nimi vaihtui Oy Veikkaustoimisto Ab:ksi. Kansainvälisesti tarkasteltuna veikkaus alkoi Suomessa poikkeuksellisen varhain. Uhkapelisyösten välttämiseksi toiminta määriteltiin tietopohjaiseksi urheilukilpailujen tulosten ennustamiseksi eikä onnenspeliksi. Jalkapallo-ottelut osoittautuivat heti alusta alkaen parhaaksi veikkauksinnostuksen herättäjäksi, mutta sodan aikana pelattiin muun muassa pesäpallo-otteluiden ja jopa kaupunkien välisten mottitalkoiden tuloksista. Veikkauksen nousu sodan jälkeen oli ällistyttävän nopeaa, mutta tasaantui 1950-luvulle tultaessa. Veikkaus saavutti ensimmäiseksi suosiota Helsingissä ja Uudellamaalla ja alkoi sen jälkeen levitä Länsi-Suomeen ja yleensä kaupunkeihin. Itä- ja Pohjois-Suomen maaseutupaikkakuntien asukkaat innostuivat veikkauksesta viimeisinä. Alusta alkaen miehet veikkasivat innokkaammin kuin naiset, ja kaupunkilaistunut alempi keskiluok-

4 Kuvaja 1976.

5 Korpela 2008, 189–195.

6 Kortelainen 1988, Matilainen ja Valkama 2006.

ka on ollut veikkauksen kantava voima kautta vuosikymmenien. Veikkauksen eli 1940–60-luvun vakioveikkauksen varassa, sillä muut pelikokeilut eivät ottaneet tuulta alleen.⁷

Pelimarkat rakentamaan

Valtion verotulojen tarvetta on yleensä pidetty keskeisenä RAY:n ja Veikkauksen perustamissyynä. Samaa voidaan sanoa myös Alkosta, joka synnytetttiin suuren laman keskellä vuonna 1932, jolloin myös kieltolaki päättyi. Haluaisin kuitenkin nostaa esille myös toisenlaisen selityksen: nationalismin. Näkemykseni mukaan ulkomaalaisten rahapeliyrittäjien vahva asema sekä se, että Suomen kansalaiset pelasivat ja samalla tukivat urheiluarkkivihollista Ruotsia osallistumalla ruotsalaiseen jalkapalloveikkaukseen, ovat molemmat olleet RAY:n ja Veikkauksen perustamisen taustalla. Urheilulla oli suuri merkitys Suomen kansallisvaltion rakentamisessa 1920- ja 1930-luvulla. Samalla tapaa taloudellinen nationalismi – ajatus suomalaisten rahasta hyödyttämässä vain suomalaisia – näkyi jo raharpajaisten laillistamisen perusteluissa vuonna 1926. Myöhemmin myös rahapeliautomaattimonopolin perustamista perusteltiin tarpeella varmistaa, että pelaamisesta saadut voitot hyödyttäisivät koko yhteiskuntaa eikä ainoastaan yksityisiä bisnesmiehiä.

Ajatus yhteisestä hyvästä ja vanha tuttu sanonta ”tarkoitus pyhittää keinot” sopivat tässä hyvin yhteen: ”likainen” rahapeli rahaa ajateltiin voitavan pestä ”puhtaaksi” käyttämällä se kunniallisiin ja säädyllisiin hyväntekeväisyshankkeisiin. Myös ruotsalainen tutkija Orsi Husz on havainnut samanlaista ajatuskulkua Ruotsissa raha-arpojen suhteen.⁸ Samoin Tipstjäns-tin perustaminen Ruotsissa vuonna 1932 johdettiin osaltaan siitä, että ruotsalaisen osallistuvien entistä innokkaammin ulkomaisiin rahapeleihin ja hävisivät niihin rahaa.⁹ Taloudellisen nationalismin ideana ei ollut pelkästään kasvattaa veroihin verrattavia valtiontuloja mutta myös

7 Ylikangas 1990.

8 Husz 2002, 55.

9 Norberg 2004, 144.

rakentaa suomalaista kansakuntaa: nostaa Suomi korkeammalle tasolle, muiden länsimaisten valtioiden joukkoon.

Loton läpimurto mullistaa suomalaisen rahapelikentän

Lottopallot vilistivät suomalaisten tv-vastaanotimissa ensimmäisen kerran vuoden 1971 alussa. Lotto teki varsinaisen läpimurtonsa seuraavana vuonna, jolloin arvonnat alettiin näyttää televisiossa lauantai-iltaisina ja pelimuodoksi vakiintui kuusi oikein 40:stä. Vuonna 1986 Lotossa siirryttiin nykyiseen käytäntöön: arvotaan seitsemän numeroa ja kolme lisänumeroa 39:stä. Lotto on säilyttänyt asemansa suomalaisten ykkösräpelinä, ja lauantai-iltaisesta saunan jälkeisestä koko perheen voimin toteutetusta lottoarvonnan jännittämisestä on tullut rituaali ja yksi suomalaisuuden symboleista. Loton suosio perustuu ennen kaikkea jättipottien imuun ja voittojen verottomuuteen. Puhtaana onnenpelinä Lotto ei vaadi asiantuntemusta ja vetoaa näin laajempiin kansanjoukkoihin kuin asian tuntijapelinä pidetty vakioveikkaus.

Loton voittokulkuun liittyy kiinteästi myös vuonna 1978 alkanut Jokeri, joka Loton tavoin on puhdas onnenpeli. Veikkauksen monipuolista pelivalikoimaansa 1980- ja 1990-luvulla tuomalla markkinoille Ässä- ja Casino-arvat sekä urheiluedonlyönnin. Suosituimpia pelejä 2000-luvulla on ollut päivittäin pelattava Keno, joka on kohonnut nopeasti Veikkauksen toiseksi suosituimmaksi heti Loton jälkeen. Veikkauksen markkinoinnissaan osannut luoda uusia trendejä ja legendaarisia mainoskampanjoita. Vanhemmat ikäpolvet muistavat varmasti lottotyön lyhyenlyhyessä keltaisessa mekossaan ja valkoisessa peruukissaan tai lottovoitosta haaveilevan maalaismiehen, joka voitettuaan haluaisi ”kiertää vähän maalimaa”.¹⁰

Loton kanssa samanaikainen ilmiö on bingon tulo Ruotsin kautta Suomeen vuonna 1969. Bingosta tuli urheiluseurojen ja muiden aatteellisten ja yleishyödyllisten yhdistysten varainkeruumuoto, joka saavutti suuren suosion. Vuon-

10 Matilainen ja Valkama 2006; Matilainen 2006.

na 1977 arvioitiin, että bingon markkinaosuus eri rahapelien liikevaihdosta olisi ollut 15,6 prosenttia.¹¹

Laiton, vaiettu pelaaminen

Laitonta rahapelaamista on harrastettu innokkaasti esimerkiksi tukkikämpillä, armeijassa ja kaupunkien peliluolissa, mutta sen laajuudesta tai peleissä käytetyistä rahamääristä on vaikea saada luotettavaa tietoa. Muistitietoineistoissa kerrotaan myös maalaiskylistä, joissa kaikki tiesivät minne mennä korttia lätkimään.

Kaupunkien peliluolien toiminnasta saa oivan käsityksen Rööperiä eli Helsingin Punavuorta käsittelevästä muistitietoteoksesta. Erittäisesti uhkapelaaminen tuntuu olleen tärkeä osa Punavuoren alamaailmaa. Eko kertoo:

”Pelurit istui hienossa kuteissa ja sikaria poltellen Fenniasa, Teatterigrillissä ja Kaivohuoneella, ja käyttäsi että kohdalle osuisi sopiva ukko. Silloinhan Helsingissä kävi kaiken näköistä traktorinostajaa, jolla oli rahaa niin perkeleesti. Sellaisen ukon kanssa sitten alettiin keskustella mukavia ja sitten jossain välissä vilkaistiin kelloa ja lipsautettiin kuin itseksensä, että kellokin on noin paljon, pitää lähteä pelaamaan. ”Ai, mitä peliä?” ukko kysyi. Peluri kertoi ja kysyi, oliko ukko kiinnostunut pelaamisesta. Jos ukko oli, siinä oli poka heti. Ukko kysyi, että missä voisi pelata ja peluri sanoi, että hän tiesi paikan, mutta sinne ei päässyt kuin jonkun luotetun mukana. Lopulta peluri otti ukon armeliaasti mukaansa, ja miten ollakaan, ukko hävisi sen aikaista rahaa muutaman satatuhatta.”¹²

Paheksutusta ilmiöstä osaksi normaalia elämänmenoa

Heikki Ylikangas arveli Veikkaus-historiikissaan vuonna 1990, että Suomessa veikkaaminen on koettu ensi sijassa suhteellisen harmittomana onnenpelinä eikä sitä ole pidetty uhkapelina.¹³ Tämä saattaa pitää paikkansa veikkaamisen kohdalla useista eri syistä johtuen, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö Suomessa eri rahapeli-tyyppejä olisi paheksuttu ja pidetty syntisinä. Olli Alho kiteytti 1980-luvun alkupuolella rahapeleillä olevan uskontoa muistuttava oopiumin kaltainen luonne, joka ”tarjoaa ahtaissa oloissa eläville ihmisille ja luokille kuvitelmia henkilö-

Lottotyttö Hilka Kotamäki teki Lottoa suomalaisille tunnetuksi 1970-luvun alussa. Kuva: Veikkaus Oy.

11 Ylikangas 1990, 165.

12 Nykänen ja Sjöberg 2005, 224.

13 Ylikangas 1990, 222.

kohtaisen taloudellisen tilanteen yhtäkkisestä, ihmeenomaisesta muuttumisesta, ilman näiden ihmisten omaa aktiivista muutokseen tähtäävää panosta”. Alhon mukaan juuri tästä luonteesta juontuu rahapeleihin kohdistettu moraalinen vastustus. Protestanttinen taloudellinen etiikka vaatii, että varallisuuden tulee perustua työhön ja taloudelliseen toimintaan.¹⁴ Ylimääräinen, ”outo” raha ikään kuin sekoittaa maailmanjärjestyksen, jossa eteenpäin pitäisi mennä rehellisellä työnteolla ja ahkeruudella. Itävaltalainen rahapelipelihistorioitsija Manfred Zollinger on kiteyttänyt provosoivasti protestanttisen ja katolisen Euroopan välisen eron seuraavasti: Katoliset pelkäävät sitä mitä tapahtuu, jos he eivät voita, ja protestantit sitä, mitä tapahtuu, jos he voittavat.¹⁵ Lisäksi Suomessa kuten monissa muissakin maissa laitton rahapelaaminen on ollut osa ”epäpyhää kolmiyhdyttä”, eli siihen on lähes aina liitetty mielikuva viinasta ja maksetuista naisista. Laillistettu rahapelaaminen ja siihen liittyvät käytännöt ovat kuitenkin onnistuneet murtamaan tämän mielikuvan lähes täydellisesti. Voidaankin puhua rahapelaamisen ”kesyttämisestä” ja ”kesyyntymisestä”, sillä paheksutusta miesten yksinoikeudesta on tullut osa suomalaista hyväksyttyä elämänmenoa niin miehillä kuin naisillakin.

Suomalaisen yhteiskunnan 1900-luvun maallistumiskehitys voisi antaa olettaa, että taikausko tai usko magiaan olisi häviämässä kulttuuristamme. Näin ei ainakaan rahapelaamisen suhteen ole tapahtumassa, vaan suomalaiset turvautuvat rituaaleihin rahapelatessaan. Monet laittavat lottonumeroiksi läheistensä syntymäpäivät tai oman hääpäivänsä. Kaikkein mielenkiintoisimpia ovat kuitenkin muistitietoaisteistoissani esiintyvät viitteet epäluuloisesta suhtautumisesta voittamista kohtaan. Erityisen kiinnostavia olivat ajatukset jättipotin ansaitsemisesta tai ei-ansaitsemisesta sekä ajatus siitä, että rahapeleissä voitettu raha on jotenkin olemuksellisesti erilaista kuin sellainen raha, joka on ansaittu

ahkeralla työnteolla tai säästämisellä. Vuonna 1929 syntynyt mies kertoo:

”Eipä ole koskaan tullut mieleen unelmoida rahapeliin voitoilla. Jos joskus saisi jonkin ison potin, niin elämän pelisäännöt voisivat muuttua, sitä rupeasi suremaan miten rahansa sijoittaisi. Ei tietäisi leveilisikö voitollaan, vai olisiko hiljaa ja eläisi vaatimatonta elämää. Ainakin kerrotaan, että julkinen voitto vetää eriaisteisia avuntarvitsijoita jakamaan pelaajan saamaa onnea. Tietenkin näkö- ja kokemukenttänsä olisi voinut rahalla laajentaa. Tarvittava rahapotti olisi pitänyt tulla aikoja sitten, olisihan sitä joskus voinut lähteä katsomaan joitain mieleen tulleita kiinnostavia paikkoja... On kyllä myönnettävä, että rahalla kaikki sujuu helpommin. Sitä harkitsee ja suree etu- ja jälkikäteen onko mikään ratkaisu hyvä tai huono. Kyllä rahalla ratkaisisi ja korjaisi monta ongelmaa, mutta se raha pitäisi olla ja vieläpä säästettynä rahana, ei mitään JOS saisi Lotosta.”¹⁶

Joissain kertomuksissa paljastuu myös usko kosmiseen hyvän ja pahan, onnellisuuden ja onnettomuuden tasapainoon. Ruotsissa asuva vuonna 1943 syntynyt nainen kertoo:

”Lähimpänä miljoonaa olen ollut Jokerissa. Kaikki numerot minulla oli, mutta ensimmäiset oli väärässä järjestyksessä ja voitin silloin kyllä elämäni suurimman pelivoiton, 3 000 kr. Se oli vain hyvää pahan edellä, sillä muutamaa viikkoa myöhemmin elämäntoverini kuoli.”¹⁷

Unelmointi on tärkeä osa rahapelaamista

Unelmointi on aina ollut elintärkeä osa ihmisten rahapelikäyttäytymistä. Voitoista unelmointi on antanut mahdollisuuksia kuvitella mielessään erilaista tulevaisuutta. Monille suomalaiselle rahapelit ovat olleet ainoa mahdollisuus päästä käsiksi isoihin rahoihin tai usein edes sellaisiin rahoihin, jotka helpottaisivat arkielämää tai mahdollistaisivat esimerkiksi kestokulutustavaroitten hankinnan. On siis ollut tavallaan rationaalista veikata ja pelata rahapelejä, jos muuten ei ole pystynyt rikastumaan.¹⁸ Vuonna 1939 syntynyt nainen kertoo:

”Tipin tulokset kuunneltiin radiosta sunnuntai-iltana. Isä istui puukolla teräväksi vuoltu litteä kosmoskynä kädessään korva kiinni radiossa, ja merkkasi tulokset Klubi-askin kanteen, johon hän kirjoitti ylös kaikki muutkin tärkeät asiat.

16 SKS KRA Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 213.

17 SKS KRA Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 171.

18 Vrt. Casey 2003, 247. Englantilaisen sosiologi Emma Caseyn mukaan työväenluokkaiset ihmiset ovat usein suhtautuneet rahapelaamiseen todellisena mahdollisuutena helpottaa vaikeaa taloudellista tilannettaan.

14 Alho 1981, 104–105.

15 XIV International Economic History Congress, Helsinki, 22.8.2006.

Grand Casino Helsinki keräsi jo ensimmäisenä aukiolovuonnaan omistajalleen Raha-automaattiyhdistykselle 25,5 miljoonan euron pelituoton, mikä on noin neljä prosenttia RAY:n kokonaistuotosta.

Kun muistettavia asioita etsittiin, sanottiin aina: 'Katso isän Klubiaskista'. Kun tippivoitto tulee, saatte ruokaa niin että napa paukkuu, lohdutti äiti. Ja ihme ja kumma, jaksomme aina uskoa niin kerran tapahtuvan. Äiti kun puolestaan uskoi Kohtalottareen, joka aikanaan järjestäisi kaikki asiat parhain päin.¹⁹

Rahapelaamisen muistitietoaineistoissa unelmoidaan eniten omasta unelmatalosta ja läheisten taloudellisesta auttamisesta; radikaalia elämänmuutosta edustavat unelmat suorastaan loistavat poissaolollaan.²⁰ Rahapelaaminen on ollut monille myös yhteisöllistä toimintaa; pajatsoa on pelattu baareissa porukoissa ja työpaikoilla on täytelty kimpalottokuponkeja. Muistitietoaineistojen perusteella on helppo päätellä, että jättipoteista haaveileminen on ollut tärkeä osa joidenkin ihmisten sosiaalista kanssakäymistä. Jättipottiunelmista on puhuttu myös työpaikoilla – joskus niin paljon, että voittopuheet ovat voineet hallita keskustelua. Myös eräänlainen ryhmäpaine on saattanut ajaa ihmiset ottamaan osaa rahapeleihin. Vuonna 1927 syntynyt mies kertoo:

”Sittenpä en ollutkaan osallistunut mihinkään peleihin

19 SKS KRA Veikkaus 2000, 38–42. Kertomus on myös julkaistu kirjassa *Jotta köyhyys kiljahtaisi. Suomalaisen Veikkaajan kuusi vuosikymmentä*. SKS 2001.

20 Vrt. Falk ja Mäenpää 1997. Tutkimuksessa suomalaisista lottovoittajista Falk ja Mäenpää toteavat, että lottovoittajien käyttäytymistä ja suhtautumista voittamaansa rahamäärään ja voiton jälkeiseen elämään määrittelee tietoisuus myyttisen lottovoittajan tarinasta. Välttääkseen ”tyypillisen” lottovoittajan kohtalon voittajat pyrkivätkin minimoimaan elämänmuutoksiansa määrän.

(paitsi ”osake keinottelu peliin”, mutta se on eri juttu) kunnes tultuani tehdas työhön Vantaan Valiolle. Siellä oli lotto rinki jota veti eräs rouvas työntekijä. Siihen rinkiin hän houkutteli kaikki tosin pienillä panoksilla. Tälle rouvalle lottoaminen oli yksi elämän perus arvoja, keskiviikosta lähtien puhuttiin mitenköhän nyt käypi ja mitä rahoilla tehdään ja sitten maanantaista ihmeteltiin miksi ne numerot oli aina vieressä. Joillakin oli myös lotto-rivejään, voitoista ei kukaan kehnut, eikä yllättävää työstä pois jäantiä tapahtunut... Kun jäin eläkkeelle niin se lottorinki jäi minun osaltani ja se lotto-emäntäkin sairastui ja jäi eläkkeelle.”²¹

Rahapelaamiseen liittynyt unelmointi oli siis yhteinen ja jaettu asia.

Ruotsinlaivojen vapaus

Ruotsinlaivamatkailu on oiva esimerkki rahapelaamisen ja erilaisten suurten, koko yhteiskuntaa ja sukupuolijärjestelmää ravistelevien muutosten yhtymäkohdista. Kutsunkin ruotsinlaivaristeilyjä ”tavisten vapauden valtakunnaksi.” Ruotsinlaivamatkailun suosio kertoo omaa tarinaansa suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta: Elin-tason noustessa matkailuun ja huvitteluun saatettiin panostaa enemmän; vapaa-aika lisääntyi ja sen viettotavat monipuolistuivat; ja suomalainen sukupuolijärjestelmä muuttui sallimalla naisillekin sellaisia asioita, jotka aikaisemmin olivat olleet lähestulkoon miesten yksinoikeuksia. Rahapelaamiseen liittyvistä muistitietoaineistoista nousee vahvasti esille ruotsinlaiva kulttuurisena tilana, jossa normaalit arkielämän säännöt ja normit voidaan hetkeksi unohtaa ja jossa estot rahapelaamisenkin suhteen heitetään romukoppaan. Laivat ovat toimineet myös koelaboratoriona rahapeliuudistuksille: esimerkiksi ruleteista haettiin kokemuksia laivoilta ennen kuin ne sallittiin vuonna 1969 hienoissa yökerhoissa mantereen puolella. Muistitietoaineistoista nousee silmiinpistävästi esille, kuinka ensimmäinen rahapelikokemus on monesti saatu pelaamalla laivojen raha-automaatteja. RAY:n Paras pajatso-muistoni -keräyksessä vuodelta 1998 eräs nainen kertoo äidistään tarinan, jossa tiivistyy useita ris-teilyihin liittyviä aineksia:

”Olin Äitini (76 v.) kanssa laivaristeilyllä. En olisi uskonut, jollen olisi nähnyt kuinka innokas pelaaja hän oli! Kun omat markan kolikot välillä loppuivat, Hän kyseli, olisiko

21 SKS KRA Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 31–32.

kenelläkään kolikoita, jotta Hän pääsisi pelaamaan? Hänen pelaamisensa uskoakseni liittyy risteilyn vapautuneeseen tunnelmaan. Kotioloissa Hän on toisenlainen, mumma ja isomummu, joka ei pelaa eikä pelkää.”²²

Rahapelaaminen ja suomalainen yhteiskunta 1900-luvulla

Mitä rahapelaaminen siis oikein kertoo suomalaisten historiasta? Rahapelaamisen asema ja suosio suomalaisessa yhteiskunnassa liittyy vahvasti 1900-luvun yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutoksiin. Pelaaminen on kesytetty hyvinvointivaltiorahoitusajattelun avulla: ”Kansanterveydelle” ja ”Suomalainen voittaa aina” ovat kaikille tuttuja sloganeita. Rahasta pelaaminen on myös ilmiönä kesyntyntynyt paheksutusta miesten yksinoikeudesta osaksi hyväksyttyä suomalaista elämänmenoa niin naisten kuin miestenkin osalta. Tosin Internet-aikakausi muuttaa tätäkin: mitä ajatellaankaan niistä kansalaisista (lähinnä miehistä), jotka sijoittavat rahansa ulkomaisiin nettipokeri- ja muihin peleihin sen sijaan että tukisivat pelaamisellaan suomalaista yhteiskuntaa?

Rahapelaamisen hyväksynnän lisääntyminen on osa maallistumisprosessia ja uskonnon yhteiskunnallisen aseman muuttumista; samanaikaisesti rahapelaamiseen liittyy monia maagisia uskomuksia ja rituaaleja. Rahapelaaminen on tullut kaikille mahdolliseksi sukupuoleen, yhteiskuntaluokkaan tai asuinpaikkaan riippumatta. Prosessi muistuttaaakin paljolti suomalaisen alkoholipolitiikan muutosta. Esimerkiksi rahapeliautomaattien sijoittelu huoltoasemille ja supermarketteihin kertoo myös omaa kieltään suomalaisen kulutusyhteiskunnan ja ihmisten liikkuvuuden muutoksista. Yhteiskunnan hallintalogiikka on muuttunut: holhouksesta on siirrytty yksilön itsensä vastuullistamiseen, jossa yksilö valvoo itse itsään. 1900-luvun alun pahe- ja syntidiskursseista on siirrytty sekä ajanviette- että sairaus- ja addiktiodiskursseihin pelaamisen ymmärtämisessä ja hahmottamisessa. Rahapelaaminen onkin tuskin koskaan ollut yhtä paljon läsnä jokapäiväisessä elämässämme kuin nyt.

22 RAY:n Paras Pajatsomuisto -keruu 1998.

Lähteet

RAY Paras pajatsomuisto -kysely 1998.
SKS KRA Veikkaus 2000. Veikkausperinne talteen -keruu.
Järjestäjinä SKS ja Oy Veikkaus Ab 2000.
SKS KRA Muistitietoa kuluttamisesta 2007. Järjestäjinä SKS ja Kulutusyhteiskunnan muutos -tutkimushanke.

Internet-lähteet

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos:
<http://inXfo.stakes.fi/pelihatat/FI/huolipeliongelmalisaanttyy.htm>

Kirjallisuus

Alho, Olli: Ukkapelit. Teoksessa *Pelit ja leikit*. Kalevalaseuran vuosikirja 61. Toim. Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1981, 104–116.
Casey, Emma: Gambling and Consumption. Working-class women and UK National Lottery play. *Journal of Consumer Culture* 3(2) (2003), SAGE Publications, 245–263.
Falk, Pasi, ja Mäenpää, Pasi: *Lottomiljonäärit. Tutkimus suomalaisista lottovoittajista*. Gaudeamus 1997.
Husz, Orsi: Private Dreams and Public Expectations. Lotteries And Dilemmas of Progress and Social Welfare in Early 20th -Century Sweden. *Journal of Consumer Culture* 2(1): 53–79, 2002.
Husz, Orsi: *Drömmars värde. Varuhus och lotteri i svensk konsumtionskultur 1897–1939*. Gidlund 2004.
Korpela, Mikko: Raviurheilun kehitys Suomessa. Teoksessa Pesu, Vili: *Raviurheilun maailma*. Mäntykustannus Oy 2008, 186–203.
Kortelainen, Jukka: *Pajatso ja kansanterveys. Raha-automaattiyhdistys 1938–1988*. RAY 1988.
Kuvaja, Risto: *Raha-arpajaiset 1926–1976. 50 vuotta suomalaista raha-arpajais toimintaa*. Raha-arpajais toimikunta 1976.
Matilainen, Riitta: ”Sitä lauantai-iltaa ei muuten voinut ajatellakaan” – Suomalaiset ja rahapelaaminen 1900-luvulla. *Hyvinvointikatsaus* 4/2006, Tilastokeskus, 4–7.
Matilainen, Riitta ja Valkama, Juha-Pekka: Suomalaisen rahapelitarjonnan historiaa. *Hyvinvointikatsaus* 4/2006, Tilastokeskus, 8–9.
Norberg, Johan R: *Idrottens väg till folkhemmet. Studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*. SISU Idrottsböcker 2004.
Nykänen, Harri ja Sjöberg, Tom (toim.): *Rööperi. Rikoksen vuodet 1955–2005*. Johnny Kniga 2005.
Pesu, Vili: *Raviurheilun maailma*. Mäntykustannus Oy 2008.
Ylikangas, Heikki: *Markat miljooniksi. Puoli vuosisataa suomalaista Veikkausta*. Veikkaus 1990.

Kirjoittaja on valtiotieteiden maisteri, joka valmistelee väitöskirjaa suomalaisten rahapelaamisesta 1900-luvulla Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksella. Artikkelin perustuu Tieteen päivillä 11.1.2009 pidettyyn esitelmään.